

ŽELIMIR KOŠČEVIĆ

Zágráb – a kultúra városa

Ha hihetünk a helyi médiumoknak, a zágrábi új Kortárs Művészeti Múzeum (Muzej suvremene umjetnosti) átadása három hónapot késik. Tekintettel arra, hogy több mint fél évszázadot várunk rá, ennyi késés mit sem számít. A tizenötezer négyzetméteres épület, amelyet a szó legtágabb értelmében vett kortárs művészetnek szenteltek, egyértelműen Zágráb és a Horvát Köztársaság legnagyobb igényű kulturális projektje, amely a nyilvánosság érdeklődésének középpontjában áll. Természetesen bírálatok is érték, úgy az építészeti megoldást, mint a bejelentett megnyitót – Gilbert&Georg brit conceptualista művészek nagy lélegzetű kiállítását –, ám mindez mellékes ahhoz a tényhez képest, hogy Zágráb új részében felépül egy jelentős kulturális intézmény a jövő nemzedékek számára, amelynek szerepe a kortárs hazai és nemzetközi művészet bemutatása és kritikai interpretációja.

Zágrábban már van két múzeum, amely a modern művészettel foglalkozik. Az egyik modern horvát képzőművészetet bemutató Modern Galéria (Moderna galerija), a másik a régi Kortárs Művészeti Múzeum, amelyet már az ötvenes évek elejétől kezdve nemzetközi orientáció jellemzett, és a gyűjteménye is eszerint alakult. Bár az utóbbi években voltak átfedések úgy a kiállítási program, mint az állománygyarapítás tekintetében, ez a két intézmény békésen megfér egymás mellett. A Modern Galéria érdeklődési köre kitágult, a Kortárs Művészeti Múzeum kemény experimentalista koncepciója pedig lágyult. Volt, ahogy volt, mind ez ideig egyik intézmény sem közelítette meg a nyitott, multidiszciplináris művészeti és kulturális központ ideáját, amely kielégítené a közönség növekvő kulturális igényeit, és ezzel eleget tenne társadalmi funkciójának. A Modern Galéria átrendezése és új állandó tárlatának kialakítása sokba került az adófizetőknek, így jogos az elvárás, hogy mindkét múzeum megfeleljen a közönség kulturális igényeinek. A Modern Galériában nem-

Kortárs Művészeti Múzeum, Zágráb

rég megnyílt új állandó tárlat, amely a XIX. század második felétől máig mutatja be a horvát képzőművészet széles spektrumát, kétségtelenül hasznos (ezt a gyűjteményt sokáig egyáltalán nem lehetett látni), ám nem sok reményt ad arra, hogy e jelentős nemzeti intézmény koncepciója a közeljövőben megváltozzék. Ami pedig az új épületbe kerülő új Kortárs Művészeti Múzeumot illeti: majd meglátjuk, hogy 2007-től – amikor a megnyitása várható – mit fog nyújtani a kultúrára éhes közönségnek.

Hasonló a helyzet Zágráb másik két nagy, jól felszerelt és reprezentatív kiállítóterével: a XIX. század végén túlérett k. u. k. stílusban épített Művészeti Pavilonnal (Umjetnički paviljon), valamint a Felsővárosban található Klovičevi Dvori Galériával (Galerija „Klovičevi Dvori”). Ez a galéria eredetileg kolostor volt, a „felvilágosult” szocializmus idején átadták az enyészetnek, most pedig, miután valamelyest rendbe hozták múzeumi célokra, reprezentatív kiállítóterként működik. Ebben a térben valóban jó kiállítások jöhetnek létre – ilyen volt például a *Dora Maar és Picasso*, valamint *A modernség talánya – a Centre Pompidou gyűjteménye* (amely a budapesti Ludwig Múzeumot is megjárta), mégsem mondhatjuk, hogy az intézmény

világos koncepcióval rendelkezne, és a kiállítások minősége is igen ingadozó. Mégis, az itt létrejövő egyéni retrospektív kiállítások eleget tehetnek a magas szakmai kritériumoknak is – ami nem jelenti azt, hogy a közönség igényeit is kielégítik. Ez nehezen megoldható probléma, ám a média nagyobb figyelme és a megfelelőbb tárlatvezetés sokkal jobb eredményekhez vezethet. Ivan Kozarićnak, a nagy horvát szobrásznak a Művészeti Pavilonban nemrég rendezett kiállítása épp erről a hiányosságról tanúskodott. Ez az idősebb nemzedékhez tartozó művész, az Akadémia tagja egész életében elutasította a hagyományos, bevett értékeket, méghozzá sikeresen, és művészetét kizárólag a kísérletezésnek, kutatásnak szentelte.

Másrészt, ha jobban megnézzük, a zágrábi művészeti színtér eléggé eleven. Itt meg kell említeni a Gliptotéka (Gliptoteka) vezetésében és programszervezésében történt innovatív változásokat. Ez az intézmény hosszú ideig tetszhalott volt; a horvát művészet jelentős műemlékeinek és szobrainak másolatait állította ki. A bőrgyár régóta elhagyatottan álló épületéből kialakított térben ma rendkívül érdekes multidiszciplináris kiállításokat rendeznek, amelyeket gyakran „szabadúszó kurátorok” valósítanak meg. Érdekessé váltak még az olyan hagyományos rendezvények is, mint a művészeti társulások minden évben megrendezésre kerülő csoportos tárlata. A Gliptotéka nemrég megnyitotta kapuit az iparművészek évi seregszemléje előtt is, amely egy „szabadúszó kurátor” szerzői projektjeként a szezon legattraktívabb képzőművészeti eseményévé vált.

Hasonló folyamatok zajlanak a Zágrábi Nemzetközi Vásár egyik, eddig teljesen névtelen pavilonjában is. Ez a tér, annak ellenére, hogy kívül esik a nyüzsgésen, mivel a vásár területén, a város déli részében, a Száván túl helyezkedik el, fokozatosan a fiatal közönség kultu-

A Műcsarnok

A Gliptotéka

kus helyévé vált. A pavilon eszményi teret kínál a multimedialis projektek számára, kezdve a horvát videoművészet szakmailag megalapozott, gazdag restropektív bemutatásától, az ötvenes és hatvanas évek divatjának gondolatgazdag interpretációjáig. Habár ez a pavilon a jövődjő Kortárs Művészeti Múzeum közvetlen közelében fekszik, úgy látszik, a Zágrábi Nemzetközi Vásár és Zágráb város kulturális és gazdasági közigazgatása nem szándékozik komolyan tárgyalni a pavilon átvételéről, hogy a szó legtágabb értelmében vett kortárs művészet attraktív programjainak szolgálatába állítsa. A nemzetközi vásár mint üzleti és gazdasági rendezvény ma már elavult kereskedési tevékenységnek számít, s így jogosan merül fel a kérdés, hogy mi legyen ezekkel a tágas kiállítási pavilonokkal. Bár, igazából, egyáltalán nem kellene a Zágrábi Nemzetközi Vásár teljes területét kulturális célokra fordítani. Szóba jöhetnének még a szórakozás különféle formái a vidámparktól kezdve (amely Zágrábban hiányzik), a látványos, tömegeket vonzó koncertekig. A kultúra a szabadidő része, ezért gazdaságilag, társadalmilag és kulturálisan is indokolt lenne ilyen szempontból is elgondolkodni ennek az igen nagy és teljes mértékben kiépített komplexumnak a hasznosításáról.

Valami hasonló történik a város szívében lévő, elhagyatott szeszgyárral is, amely eszményi tér az alternatív művészet számára. Ez 2005 kora tavaszán látványosan be is bizonyosodott. Különböző informális csoportok meghódították a teret, és egy sor érdekes kiállítást, színházi, zenei és multimédiás rendezvényt szerveztek. Habár Zágráb buzgó polgármestere, Milan Bandić személyesen megígérte, hogy teljes mértékben támogatni fogja a gyár kulturális központtá való átalakítását, a régi gyár mindmáig nyomorúságos állapotban van, és semmi jel nem mutat arra, hogy a közeljövőben hasznossá tennék, átadnák a fiataloknak, és minden korosztály számára vonzó kulturális színtérre

változtatnák. De nem ez az egyetlen elhagyatott gyár a városban; több ilyen tér van, ám egyelőre semmi sem történik velük. Rijekával ellentétben, Zágráb számára még nem tudatosult az ipari létesítmények funkcionális értéke és a legkülönbözőbb kulturális programokra való alkalmassága.

A lepusztult szeszgyár közvetlen közelében található egy kis galéria, amely experimentális programjával úttörő szerepet tölt be a zágrábi művészeti életben. Ez a Miroslav Kraljević Galéria (Galerija „Miroslav Kraljević”), amelyet a horvát közaljtársaság működtet. Fontos kiemelni, hogy a galéria szakmailag teljesen önálló, és mostani vezetője függetlenül tevékenykedik. A galéria, habár a radikális kísérleti művészet felé orientálódik, nem feledkezik meg a művészet széles körű társadalmi funkciójáról sem, így olyan programja is van, amely támogatja az egyetemi hallgatók, az amatőrök és más zágrábi polgárok alkotó tevékenységét.

Zágrábban van még néhány hasonló arculú galéria ezeken kívül is: a Vladimir Nazor Galéria (Galerija „Vladimir Nazor”), az Egyetemista Központ Galériája (Galerija Studentskog Centra), a PM Galéria (Galerija PM), az Új Galéria (Galerija „Nova”) és a Križić-Roban Galéria (Galerija „Križić-Roban”). Tevékenységük hivatalos formája más és más; az egyik intézményileg a helyi könyvtárhoz kapcsolódik, a másik az Egyetemista Központ kulturális tevékenységéhez, a harmadik a képzőművészeti szövetség keretei közt működik, a negyediket egy független kurátorcsapat vezeti, az ötödik pedig magángaléria. Ha számba vennénk ezeknek az „alternatív” színtereknek a tevékenységét és vonzó programjaikat, sok minden szólna az ilyen működési forma mellett. Az intézményesített galériák és múzeumok sokkal nagyobb gazdasági és műszaki háttérrel, média- és közigazgatási támogatással, megfelelő személyzettel rendelkeznek, egyszóval mindenük megvan a projektek megvalósításához, a probléma azonban másban rejlik: elsősorban a kreatív ötletek és a tágabb művészeti színtér tendenciáinak ismeretében és megértésében. Egy szó mint száz: a kulturális és művészeti tevékenység alternatív formái ragyogóan betöltik a hivatalos városi vagy állami intézmények által betöltetlenül hagyott űrt.

Ami az ezeknél jobban specializált galériákat és múzeumokat illeti, például azokat, amelyeket az „outsiderek”, a fotósok, a formatervezők számára tartanak fenn, itt egyedül a fotográfia esetében beszélhetünk megnövekedett érdeklődésről. Zágrábban már harmadik éve működik a Badrov Galéria (Galerija „Badrov”), amely kizárólag ezzel a médiummal foglalkozik, Samoborban, a Zágrábtól huszonöt kilométerre fekvő kisvárosban pe-

A Miroslav Kraljević Galéria

dig a Lang Fotógaléria (Foto Galerija Lang) már negyedik éve elismerésre méltó, nemzetközi szintre is kiterjedő tevékenységet folytat. A többi galéria és egyes múzeumok ugyancsak jelentős figyelmet szentelnek a fotóművészetnek. Úgy látszik, vizuálisan attraktív programok hiányában a fotográfia gazdaságossága és mimetikus karaktere jó fogadtatásra talál, úgyhogy a hagyományos és a kísérletekre fogékonyabb intézmények is egyre gyakrabban fordulnak felé. Annál szomorúbb tény, hogy Zágrábnak, annak ellenére, hogy e téren valóban gazdag hagyományokkal és viszonylag jól megőrzött anyaggal rendelkezik, még mindig nincs saját fotográfiai múzeuma. A zágrábi Foto-klub keretében vannak újabban ilyen próbálkozások, a Foto-klub fényképgyűjteményéről nemrég megjelentetett monográfia pedig kiváló keretet szolgáltathat a városi kulturális szervekkel a jövő múzeumról folytatandó tárgyalásokhoz. Miután Toša Dabac fényképész mester egész hagyatéka a zágrábi Kortárs Művészeti Múzeum tulajdonába került, fennáll a lehetősége annak, hogy Dabac műtermét a modern kortárs fotográfia központjává alakítsák.

Lang Fotógaléria, Samobor

Akár múzeum lesz belőle, akár „központ”, ez a művészeti ág sürgős megoldást keres a rendszeres gyűjtést, archiválást és bemutatást illetően.

A művészek mindeközben önmagukkal foglalkoznak. A horvátországi kreatív erők, kevés kivétellel, mindig is Zágrábban összpontosultak. Az átütő erejű legfiatalabbaktól kezdve a pályája csúcsán álló nemzedéken át azokig, akik egyszerűen kiöregednek, a médiakíséreltektől kezdve a konvencionális, piacra szánt figurális művekig első pillantásra rendkívül érdekesnek, sokrétűnek és inspiráló erejűnek tűnik az itteni művészeti élet. Ez persze csak az érem egyik oldala, amelyre Zágráb nem panaszkodhat. Az érem másik oldala azonban nem valami fényes. Ha megnézzük a művészek biográfiáját, láthatjuk, hogy gyakran állítanak ugyan ki Zágrábban, ám csak ideiglenesen élnek a városban. A jobb munkafeltételek végett többnyire nekivágtak a világnak, és Amszterdamban, Bécsben, Berlinben meg persze Párizsban és New Yorkban kötöttek ki. Annak ellenére, hogy a kíváncsi kurátoroknak köszönhetően mégis jelen vannak a zágrábi művészeti színtéren, az a tény, hogy nem élnek együtt a várossal, és nem osztják annak sorsát, mindkét félnek kárára van. Bizonyos módon éppen a távollétük nyit teret a középszernek, sőt olykor a polgári giccsnek. Több, kereskedelmi tevékenységet folytató galéria ápolja szívósan ezt is, azt is. Érdekes kezdeményezést valósított meg a Kontúr aukciós ház (Kontura), amelynek szezonális aukcióin egy-egy valóban értékes modern kortárs horvát műalkotás is található. Ezt az aukciós házat rendkívüli professzionalizmus jellemzi, s ma a műalkotások piaci értékének igen precíz felbecslőjeként tartják számon.

Nehéz megítélni, vajon a többi zágrábi múzeum érdekes programot valósít-e meg. Olykor ez is előfordul. A Városi Múzeum (Muzej grada Zagreba) időszakos kiállításai egyre érdekesebbek, akárcsak a Történeti Múzeum (Povijesni muzej) és a Műkereskedelmi Múzeum (Muzej za umjetnost i obrt) tárlatai. A múzeumok ugyanis végre felfogták, hogy a kiállítás a kommunikáció egyik eszköze, és a maguk komoly muzeális témáját egyre gyakrabban bizzák professzionális tárlatrendezőkre. Így az olyan témák, mint az egyes műkereskedők kollekciói, a XIX. századi helytörténet, a horvát videoművészet története vagy a II. világháborús fényképek a korszerű digitális technológia és a fantáziadús tárlatrendezési megoldások bevetésével,

Az Új Galéria

egyszeriben érdekessé és a nagyközönség számára is vonzóvá válnak.

Zágráb mint Horvátország kulturális központja, alapjában véve elégedett lehet azzal, amit a múzeumokban őrzött hagyomány és örökség, az irigylésre méltó művészeti produkció terén elért. Természetesen azok, akik jobban ismerik közeli szomszédaink és távolabbi országok művészeti életének dinamikáját, joggal kritikusak. Hiszen nyilvánvaló, hogy jobban is lehetne csinálni. A megoldás persze a politikában rejlik, a főváros és az állam politikájában egyaránt, hiszen, különösen a befektetések terén, sokkal több pénzt kellene szánni a kultúrára. Az energiaellátás és a közlekedés nyilván fontosabbak, akárcsak a szemétszállítás, a hulladéktárolás, aztán itt vannak a háborús károk is... A kulturális infrastruktúra kérdése valahogy mindig függőben marad. Jóllehet egy olyan kis ország számára, mint Horvátország, illetve egy akkora város számára, mint Zágráb, a Kortárs Művészeti Múzeum új épületének felépítése kivételesen drága mulatság, már ma sejthető ennek a befektetésnek a kulturális haszna. Hasonló volt a helyzet az új Nemzeti Könyvtárral is, amely annak ellenére, hogy máig sem készült el teljesen, már most új kulturális színpontot jelent, a jövő felé forduló várost jellemzi. Szemlátomást nem az üzletházak és a bevásárlóközpontok a legfontosabbak mindenkinek. Ebben az összefüggésben kiemelkedően fontos a városi kultúrpolitika újrafogalmazása, hiszen miként valaha őseink is az utódaiknak építettek, úgy a mai nemzedéknek is tudnia kell, hogy a jövő nemzedékektől minden kulturális befektetés többszörös jutalmat nyer.

Radics Viktória fordítása